

РЕЦЕНЗІЯ
на дисертацію Івашини Оксани Олександрівни
«Національні та особистісні виміри архетипів
у творчості Марії Матіос»,
подану на здобуття ступеня доктора філософії
в галузі знань 03 Гуманітарні науки
зі спеціальності 035 Філологія

Актуальність теми дисертації та її зв'язок з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження О. О. Івашини присвячене розв'язанню актуальної проблеми – увиразненню психопортрету Марії Матіос, однієї із ключових творчих особистостей в сучасному українському історико-культурному контексті. Актуальність наукової студії посилюється завдяки оригінальній методологічній концепції, що ґрунтується передусім на психоаналітичних студіях, серед яких головне місце належить теорії архетипів класика психоаналізу К. Г. Юнга й психопетиці С. Михиди, напрямі в літературознавстві, апробованому при формуванні психопортретів українських письменників доби модернізму та в наукових студіях дослідників останнього десятиліття. Такий збалансований підхід у формуванні теоретико-методологічного підґрунтя засвідчує широту і сміливість мислення дисертантки, її прагнення сформулювати найбільш ефективну стратегію, адекватну предмету вивчення.

Через призму мегатексту дослідниця визначає комплекс рис психопортрету письменниці, висвітлює функціональну роль художніх прийомів і засобів у втіленні особистісних та національних вимірів архетипів у мемуарній та художній прозі. Вирішення цих завдань сприяє, з одного боку, окресленню психопортрету, акцентації іманентних рис художнього стилю Марії Матіос, а з іншого, – увиразненню тенденцій розвитку сучасної української літератури, зокрема її світоглядно-естетичних орієнтирів – гуманістичної спрямованості в поєднанні з національною сутністю.

Ступінь обґрунтованості та достовірності наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. У праці

представлено оригінальні наукові положення, достовірні висновки, які здобувачка аргументує спираючись на потужне теоретико-методологічне підґрунтя, застосовуючи психопоетичний підхід у поєднанні з психологоспрямованими літературознавчими концепціями, дібраними за принципом системного еkleктизму Г. Олпорта.

Логічності й переконливості тверджень сприяє чітке формулювання вихідних моментів (мета, завдання, предмет і об'єкт дослідження) і вміння дисертантки випрозорити концептуальний вектор у процесі осмислення матеріалу, систематизувати й лаконічно представити результати дослідження, багатого на цікаві аналітичні спостереження над художньою рецепцією особистісних і національних вимірів архетипів у творах Марії Матіос.

Беззаперечним позитивом роботи є стратегічна настанова – осмислити трансформацію архетипів у їхній взаємодії як відображення динаміки складних психічних процесів через призму юнгіанської структури особистості.

Відчувається, що дослідниця глибоко осмислила основні категорії її теоретико-літературознавчого арсеналу. Виважено й аргументовано проаналізовано співвідношення понять «архетип» і «образ», «архетип» і «символ», доречно розмежовано «образ автора» і «психологічний портрет автора», що переконує у здатності О. О. Івашини відчувати нюанси в семантиці термінів. Здобувачка слушно наголошує на необхідності вивчення архетипності не лише через образи, а й художні прийоми, зокрема використані письменницею на композиційному рівні.

Дисертантка намагається в кожному підрозділі другого розділу витлумачити психоаналітичні, психологічні поняття, важливі для аналізу різножанрових прозових зразків у визначеному завданнями аспекті.

Вивчаючи саморефлексію письменниці в опублікованих творах, О. О. Івашина опинилася в лещатах своєї делікатності, обумовленої морально-етичними нормами: *«Якою мірою допустиме заглиблення в психосвіт письменника – активного учасника сучасного літературного процесу та водночас особистості, яка має власне приватне життя й душевні*

перинетії?»» (с. 52), й об'єктивності – іманентної ознаки наукової праці. Цю складну дилему здобувачка добре усвідомлює й намагається вирішити, застосовуючи Юнгівську архетипну матрицю, яка, на переконання дисертантки, *«частково нівелює необ'єктивність дослідника»* (с. 64).

О. О. Івашина виявляє філологічне чуття й демонструє майстерність аналізу твору, ілюструючи сутнісну рису художнього стилю письменниці – психологізм. Приклад такого філігранного аналізу – висвітлення діалектичного процесу індивідуації жінки й трансформацій чоловічого в збірці *«Чотири пори життя»*. Оригінально витлумачено архетип Великої Матері у розмаїтих варіантах художнього втілення, складних динамічних зв'язках із архетипами Божественної Дитини, Священного Шлюбу (Сизигії).

Дослідниця тонко відчуває художню матерію, що простежується зокрема при осмисленні викладової форми як засобу втілення психологізму (порівняння Василини і Доці – героїнь сімейної саги в новелах *«Майже ніколи не навпаки»*). Важливо, що цей аналіз активно працює на розкриття ідейно-тематичного начала роману.

Робота відзначається глибиною осягнення ключової проблеми й оригінальністю її розв'язання.

Наукова новизна одержаних результатів. Більшість положень і висновків, винесених на захист, є новими або містять значну частку новизни. Теоретично обґрунтовано поняття *«особистісні та національні виміри архетипів»*, *«архетипна парадигма»*, *«структурні субстанції»*, а також визначено специфіку їхнього текстуального втілення в художніх, мемуарних та публіцистичних творах.

Захоплює сміливістю й, водночас, викликає сумнів твердження про потребу доповнити юнгівську систему архетипів увівши архетип Великого Батька як *«відгалуження архетипу Мудрого Старого задля повномірною відображення конфігурації архетипу Роду (Священного Шлюбу)»* (с. 50).

Розроблено й успішно апробовано методологічні алгоритми застосування ідей класичної аналітичної психології в психопоетичній

парадигмі для літературознавчого вивчення сучасної прози. Зокрема, осмислюючи концептосферу національного архетипного поля на основі теорії К. Г. Юнга про індивідуальне та колективне несвідоме, дослідниця ефективно використовує принцип фрактальної структури.

Відсутність порушень академічної доброчесності. О. О. Івашина послідовно дотримується положення законодавства про авторське право, принципів і правил академічної доброчесності. За необхідності здобувачка робить посилання на відповідні джерела у тексті роботи. Надано повну та достовірну інформацію про результати наукової діяльності.

У представлений на рецензування дисертації не виявлено ознак академічного плагіату, фабрикації, фальсифікації.

Оцінка змісту та оформлення дисертації. Дисертаційне дослідження засвідчує складність ключової проблеми, має теоретичну і практичну значущість.

О. О. Івашині вдалося успішно виконати гіперскладні завдання: з'ясовано специфіку авторської презентації індивідуальних вимірів архетипів у різножанрових творах М. Матіос, запропоновано цікаве прочитання «національної психіки» (Д. Донцов).

Робота має струнку композицію, що відображає основні етапи реалізації авторської концепції, логіку розвитку дослідницької думки: традиційний теоретичний розділ і два аналітичні, в яких, відповідно, висвітлюється специфіка особистісного й національного аспектів художнього втілення архетипів у мегатексті М. Матіос.

За структурою та технічним оформленням дисертація відповідає стандартам МОН України, основні її положення повно відображені в анотації та наукових публікаціях. Імпонує віртуозне володіння здобувачки науковим стилем, її мовленнєва пластичність і точність вербалізації думки. Висновки лаконічно висвітлюють результати концептуально цілісної, завершеної роботи.

Потужна апробація результатів дослідження представлена у 8-ми публікаціях, 5-ть із яких – фахові, підтверджує велику працездатність і

цілеспрямованість О. О. Івашиної, її готовність до подальшої продуктивної наукової роботи.

Дискусійні положення дисертації та зауваження. Позитивно оцінюючи наукове дослідження в цілому й зважаючи на складність наукової проблеми, яку розв'язує дисертантка, закономірно виникає низка зауважень і питань щодо окремих позицій.

Інтерпретація образів, епізодів у роботі підпорядкована ілюстрації теоретичних викладок, що цілком логічно, проте інколи в такий спосіб збіднюється рефлексія тексту, лишаються не розкритими важливі художні смисли. Наприклад, здобувачка акцентує увагу на нумінозному переживанні Доці від близькості з Дмитриком («Майже ніколи не навпаки»), коли жінка відчуває запах свічок, ладану. Виникає питання: а якщо це інтуїтивне передчуття героїнею смерті свояка, що свідчить про емпатійність, розвинену інтуїцію жінки? Або тлумачення сновидного образу дому охопленого вогнем як такого, що сигналізує про зміни в організмі Доці (с. 118–121). Чи не втрачається при такій інтерпретації концептуальний смисл образу, виражений символічно, – передбачення остаточної руйнації родини Чев'юків?

Необхідні переконливі аргументи для того, щоб говорити про *«зміщення локусу контролю через вплив набутого комплексу....»*, що *«виявлено в підвищеній цікавості до чужого життя»* (с. 168) як вияви саме національного, а не індивідуального чи загальнолюдського.

Чи коректно трактувати *«Національний вимір Анімуса як уособлення Духа й творчого начала»* через образ Івана Цвичка: *«“чуднуватого та дурнуватого, як вважали в селі, чоловіка-зайди”»* [101, с. 41]» (с. 172). Чи може це бути підставою для подібних узагальнень?

Поставлені питання й висловлені міркування не впливають на загальну високу позитивну оцінку дисертації, а, швидше, засвідчують її інноваційність й актуальність як запрошення до плідної наукової дискусії.

Висновок. Отже, рецензована Дисертація *«Національні та особистісні виміри архетипів у творчості Марії Матіос»* є самостійним завершеним

науковим дослідженням, характеризується достатньо високим науково-теоретичним рівнем, містить нові науково обґрунтовані результати і відповідає Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення Разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12.01.2022 р. №44 (зі змінами, внесеними згідно з Постановами КМ № 341 від 21.03.2022, № 502 від 19.05.2023, № 507 від 03.05.2024), наказу Міністерства освіти і науки України № 40 від 12.01.2017 р. «Про затвердження вимог до оформлення дисертації» зі змінами і доповненнями, внесеними наказом МОН України від 31.05.2019 № 759, а її авторка, Оксана Олександрівна Івашина, заслуговує на присудження ступеня доктора філософії з галузі знань 03 Гуманітарні науки зі спеціальності 035 Філологія.

Рецензент:

кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри української філології
та журналістики

Центральноукраїнського державного
університету імені Володимира Винниченка

Олена БУРЯК

